

XURAMAN RƏFİYEVA

E-mail: xrefiyeva@gmail.com

ADPU-nun Şəki filialının

(Şəki şəh., M.Rəsulzadə küç., 305)

AZƏRBAYCAN VƏ FRANSIZ DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏLƏRİNİN MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Xülasə

İstər fransız, istərsə də Azərbaycan dillərində sözlərin böyük bir qrupu əşyanın əlamət və keyfiyyətini bildirir. Belə sözlər sifət adlanır. Lakin Azərbaycan və fransız dillərində sifətlərin isimlərlə, yəni əşya, şey bildirən sözlərlə əlaqəsi müxtəlifdir. Məlum olduğu kimi, dilimizdə isimlərlə sifətlər arasında sintaktik əlaqə yənaşmadır.

Fransız dilində isə sifətlər əlamətini işləndiyi isimlərin cinsindən, tək-cəmindən və halından asılıdır. Başqa sözlə desək, fransız dilində sifətlər isimlərlə uzlaşır. Sifət əşyanın əlamət və keyfiyyətini bildiren əsas nitq hissəsidir. Sifətlər daha çox əşyanın əlamətini, rəngini bildirir. Əlamət dedikdə əşyanın zahiri görkəmi, keyfiyyət dedikdə isə onun daxili xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur. Fransız dilində Azərbaycan dilində olduğu kimi sifətin üç dərəcəsi vardır.

1. Le degré positif - adi dərəcə;
2. Le degré comparatif - müqayisə dərəcəsi;
3. Le degré superlatif-üstünlük dərəcəsi.

Fransız dilində sifətin adi dərəcəsi (le degré positif) aid olduğu ismin keyfiyyətinin adi vəziyyətdə olduğunu bildirir. Fransız dilində sifətin **müqayisə dərəcəsi** (le degré comparatif) iki və daha artıq şəxs və əşyaya aid olan keyfiyyətin müqayisəsini ifadə edir. Burada bir keyfiyyət digərindən aşağı, üstün və ya bərabər ola bilər. Müqayisənin **azaltma növü** (intérieurité) keyfiyyətin adi haldan az olduğunu bildirir, və bu zaman sifətdən əvvəl **"moins" (az)** zərfi, sifətdən sonra isə, **"que" ' işlənir. Üstünlük dərəcəsi** (le degré superlatif)- Sifətin üstünlük dərəcəsi əlamət və keyfiyyətin ən yüksək dərəcədə olduğunu bildirir. Bu dərəcədə "plus, moins, aussi" zərflərin önündə ismin cinsinə və miqdarına uyğun olaraq müəyyən artikllardan istifadə olunur. (le, la les) artikllarından biri işlənir. **(le, la, les+plus, moins+sifət).**

Açar sözlər: sifət, sifətin isimlə uzlaşması, sifətin dərəcələri

Sifət əşyanın əlamət və keyfiyyətini bildiren əsas nitq hissəsidir. Sifətlər daha çox əşyanın əlamətini, rəngini bildirir. Əlamət dedikdə əşyanın zahiri görkəmi, keyfiyyət dedikdə isə onun daxili xüsusiyyətləri nəzərdə tutulur.

Əşyanın həcmi (**long, court, grand, petit**), zahiri görkəmi (**vénérable, mçigre, jeune, vieux**) onun əlamətidir. Sifət ismi tamamlayır və ona aydınlıq gətirir.

Comment? sualına cavab verir. Sifət ismin qarşısında və ondan sonra işləyə bilər. Sifət isimlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşır.

Sifəti başqa nitq hissələrindən fərqləndirən əsas əlamətlərdən biri də onun dərəcə bildirməsidir. Müxtəlif əşyalardakı eyni bir əlamət başqalarından az və ya çox dərəcədə fərqlənir.

Məsələn: qırmızı - rouge, böyük - grand, maraqlı – intéressant.

Fransız dilində azərbaycan dilində olduğu kimi sifətin üç dərəcəsi vardır.

1. Le degré positif - adi dərəcə;
2. Le degré comparatif - müqayisə dərəcəsi;
3. Le degré superlatif - üstünlük dərəcəsi.

Fransız dilində sifətin adi dərəcəsi (le degré positif) aid olduğu ismin keyfiyyətinin adi vəziyyətdə olduğunu bildirir.

ex. **Hier, j'ai vu un film intéressant - Dünən mən maraqlı bir filmə baxdım.**

Azərbaycan dilində sifətin adi dərəcəsi ,adından da görüldüyü kimi, əşyanın normal əlamətini bildirir. Dərəcə əlaməti qəbul etməmiş bütün sifətlər adi dərəcədədir. Adi dərəcə digər dərəcələr üçün meyardır, ölçüdür (1,s.42).

Fransız dilində sifətin **müqayisə dərəcəsi** (le degré comparatif) iki və daha artıq şəxs və əşyaya aid olan keyfiyyətin müqayisəsini ifadə edir. Burada bir keyfiyyət digərindən aşağı, üstün və ya bərabər ola bilər. Müqayisənin **azaltma növü** (intériorité) keyfiyyətin adi haldan az olduğunu bildirir, və bu zaman sifətdən əvvəl "**moins**" (**az**) zərfi, sifətdən sonra isə, "**que**" işlənir. Yəni (**moins+sifət+que**)

ex. **Cet exercice est moins difficile que l'autre** - Bu çalışma digərindən az çətindir.

Müqayisənin çoxaltma növü (supériorité) keyfiyyətin adi haldan çox olduğunu bildirir, və bu zaman sifətdən əvvəl "**plus**" (daha çox) zərfi, sifətdən sonra isə, "**que**" işlənir. Yəni (**plus+sifət+que**)

ex. **Mon livre est plus intéressant que ton livre.**- Mənim kitabım səninkindən daha maraqlıdır.

Müqayisədə bərabərlik növü (égalité) keyfiyyətin adi hala bərabər olduğunu bildirir, və bu zaman sifətdən əvvəl "**aussi**" (kimi,qədər) zərfi, sifətdən sonra "**que**" işlənir (**aussi+sifət+que**) (2,s.47).

Ex: **Mon livre est aussi intéressant que ton livre.**-Mənim kitabım səninkini kimi maraqlıdır.

Azərbaycan dilində azaltma dərəcəsi əlamət və keyfiyyətin normadan az olduğunu bildirir. Azaltma dərəcəsi də həm morfoloji, həm də sintaktik üsulla əmələ gəlir. Morfoloji üsulla azaltma dərəcəsinin bildirmək üçün aşağıdakı şəkildən istifadə olunur.

- 1.şın - qaraş**ın**
- 2.sov - uzunso**v**
- 3.ümtül - göy**ümtül**
- 4.yanız - qaray**anız**
- 5.ımtraq - ağ**ımtraq**

Sintaktik üsul – müxtəlif sözlərdən istifadə olunur.

- 1.ala - **ala**-çiy
- 2.açiq - **açiq**-qırmızı
- 3.təhər - qırmızı**təhər**
- 4.kəm - **kəm**şirin

Üstünlük dərəcəsi (le degré superlatif)-Sifətin üstünlük dərəcəsi əlamət və keyfiyyətin ən yüksək dərəcədə olduğunu bildirir. Bu dərəcədə "plus, moins, aussi" zərflərin önündə ismin cinsinə və miqdarına uyğun olaraq müəyyən artikllardan istifadə olunur. (le,la les) artikllarından biri işlənir.(**le, la, les+plus, moins + sifət**).

Ex: Nous avons choisi la robe la plus chère. - Biz ən bahalı paltarı seçdik.

Əgər sifət isimdən əvvəl gələrsə, "plus, moins" zərflərin qarşısında işlənən müəyyən artikl həmin ismə və sifətə aid olur və bir dəfə işlənir. Üstünlük dərəcəsinə düzəltməyə xidmət edən artikl isimlə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşır. Lakin cümlədə bir əşya başqası ilə müqayisə edilərsə **le** artiklı dəyişmir.

Ex: Ils étaient trop entiers pleins d'eux – mêmes et de leurs passions même quand ils étaient **le plus épris** de la vérité.

Ex: Bakou est **la plus grande** ville de l'Azerbaïdjan. - Bakı Azərbaycanın ən böyük şəhəridir.

Əgər sifət isimdən sonra gələrsə, həmin müəyyən artikl iki dəfə işlənilir: bir dəfə ismin, bir dəfə zərflərin (plus, moins) önündə (3, s.58).

ex. C'est le livre **le plus intéressant**. - Bu kitab lap maraqlıdır.

Fransız dilində Azərbaycan dilindən fərqli olaraq elə sifətlər var ki, onların müqayisə dərəcəsi xüsusi yollarla düzəlir.

Əgər cümlədə bir neçə müqayisə və üstünlük dərəcəsi olarsa, onda hər sifətin qarşısında **plus, moins, aussi** və **le(la) plus, le(la) moins** təkrar olunaraq yazılır.

le degré positif	le degré comparatif	le degré superlatif
Bon	meilleur	le meilleur
Mauvais	pire	le pire
Petit	moindre	le moindre

Danışq dilində moindre, le moindre və pire, le pire danışq dilində az işlənir. **Moindre** yalnız abstrakt mənada işlənir.

Ex: Je ne sais pas de lecture **plus** facile, **plus** attrayante, **plus** douce que celle d'un catalogue.

Ma chambre est **moins chaude** et **moins claire** que la tienne.

La plus étrange, **la plus charmante** association s'était formée entre la jeune fille et d'enfant.

Müqayisə dərəcəsi bəzən **bien, beaucoup, un peu** zərfləri ilə də qüvvətləndirilə bilər.

ex: Elle est **un peu** plus âgée que moi.

Absolu sifəti qəti, mütləq mənasında işləndikdə üstünlük dərəcəsi başqa əşya ilə müqayisəsiz işlənir.

Üstünlük dərəcəsi :

1. **très, fort, bien, excessivement, si, infiniment, et s.** zərfləri ilə qüvvətləndirilir.

ex : Vous êtes **infiniment aimable**. Elle est **si jeune** !

2. **extra-, super-, sur-, ultra-, archi-** prefiksləri ilə qüvvətləndirilir.

ex : du tabac **extra – fin**, c'est **archifaux**.

3. **issime** süffiksi ilə qüvvətləndirilir.

ex: un oncle **richissime** (4, s, 73).

4. **du monde** sözü ilə qüvvətləndirilir.

ex : 1. La voix des dames de France est la plus agréable **du monde**.

2. Hervé la regarda. Elle avait les plus beaux traits **du monde**.

5. Müxtəlif üsullarla, belə ki, **comme tout, comme pas un, on ne peut plus, tout ce qu'il y a de plus** ifadələri ilə qüvvətləndirilir.

ex: 1. C'est simple **comme tout** (c'est à dire - très simple).

2. Il est savant **comme pas un** (très savant).

3. Je vous suis **on ne peut plus** reconnaissant de votre bonté. (extrêmement reconnaissant)

4. C'est simple certain, **tout ce qu'il y a de plus** certain et d'autre encore.

5. **des plus, des mieux** birləşmələri ilə qüvvətləndirilir.

1. Notre souper était **des plus** simple.

2. Les modèles ne me manquaient pas, et **des plus intéressants, des plus rares.**

Azərbaycan dilində adi dərəcənin xüsusi şəkilçisi yoxdur. Bu, sifətlərin əsas formasıdır; başqa formalar bundan yaranır:

ağ, sarı, yaşıl, qara, mavi, yaxşı, pis və s.

Əlamətin adi haldan çox olduğunu bildiren dərəcəyə çoxaltma dərəcəsi deyilir.

Çoxaltma dərəcəsi iki üsulla əmələ gəlir:

1. **Morfoloji üsul.** 2. **Sintaktik üsul.**

1. **Morfoloji üsul** iki yolla düzəlir.

1. **-ca²** ədatini artırmaqla.

məs. zorbaca

2. Sifətin ilk iki səsini əvvələ artırıb arasına m, p, r, samitlərini əlavə etməklə.

məs. **dümdüz, qupquru.**

2. **Sintaktik üsul.**

Bu yolla düzələn çoxaltma dərəcəsi əlamətin normadan çox olduğunu bildirir.

Çoxaltma dərəcəsinə düzəltmək üçün aşağıdakı vasitələrdən istifadə olunur:

Bir sıra sifətlərin çoxaltma dərəcəsi götürülən heca ilə həmin sifət arasına -a, -e saitlərindən biri və ya -ıl morfoloji əlaməti əlavə edilməklə düzəlir:

sağlam — sapasağlam

düz — düpedüz

çıplak — çırılçıplak

1). Ədatlardan - **ən, lap, çox, daha, olduqca**: ən qırmızı, lap əziz.

2. **Zil və tünd** sözlərindən: **zil** qara, **tünd** - qırmızı.

3. **Düm hissəciyi**: **düm** ağ

Düm sifətə bitişik, zil ayrı, tünd isə defislə yazılır.

Tünd defislə yazılmıqda çoxaltma dərəcəsi bildirmir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Y. Delatour, D. Jennepin, M. Leon–Dufour, A. Mattlé, B. Teyssier. Grammaire Hachette, 1992

2. Grammaire Progressive du français. Imprimé en France, 2004

3. У.Щ. Комоская, В.И. Кардишевский - Грамматика французского языка .Moskva, 1973

4. N. Steinberg I et II parties. Grammaire française .Leningrad, 1972

Сравнительный анализ степени прилагательных на
азербайджанском и французском языках
Резюме

Большая группа слов как на французском, так и на азербайджанском языке выражает характер и качество предмета. Такие слова называются прилагательными. Но в Азербайджанском и на французском языке атрибуты являются прилагательными, то есть словами, вещами, которые говорят. Как известно, наши синтаксические отношения между именами и прилагательными в нашем языке. Во французском языке прилагательные зависят от типа, значимости и состояния имен. Другими словами, прилагательные по-французски гармонируют с именами. Качество является частью ключевого замечания, касающегося характера и качества предметов. Навыки представляют больше знаков и цветов. Слово «знак» относится к внешнему виду вещи и ее качеству, когда речь заходит о ее качестве. Как и во французском, существует три уровня прилагательных на азербайджанском.

- 1.обычная степень;
- 2.степень сравнения
- 3.степень превосходства

Стандартный уровень прилагательного (*le degre positif*) на французском языке означает, что качество имени является типичным. Степень сопоставимости во французском языке (*le degre comparative*) относится к сравнению двух или более людей и качеству вещей. Здесь одно качество может быть выше или превосходить другое. Тип *interiorité* указывает на то, что качество ниже обычного, а затем конверт «*moins*» перед названием и «*que*» после прилагательного. Тип степень сравнения указывает на то, что качество ниже обычного, а затем наречие «*moins*» перед названием и «*que*» после прилагательного. Степень превосходства качества указывает на высочайший уровень знака и качества. В связи с этим для определенных типов имен в зависимости от типа и количества имени используются определенные конверты типа «плюс», «моис, аусси». В этом смысле определенные " *plus, moins, aussi* " используются для определенных типов имен в соответствии с типом и количеством имени. Один из останков обрабатывается *le, la, les*.

Ключевые слова: имя прилагательное, согласие прилагательного с существительным, степени имя прилагательное

KH. Rafiyeva

Comparative analysis of adjectives in the Azerbaijani and French languages

Summary

A large group of words both in French and in the Azerbaijani language express the nature and quality of the goods. Such words are called adjectives. But in Azerbaijan and French, the attributes of adjectives are varied with names, ie words, things that speak. As is known, our syntactic relationships between names and adjectives in our language.

In French, the sign of adjectives depends on the type, saliency and state of the names. In other words, the adjectives in French harmonize with the names. In other words, the adjectives in French harmonize with the names. Quality is part of the keynote addressing the character and quality of the goods. Skills represent more signs and colors. The word "sign" refers to the outward appearance of a thing, and its quality, when it comes to its quality. As in French, there are three levels of adjectives in French.

1. Ordinary degree;
2. Comparison rate;
3. Superiority rate.

The standard level of adjective (le degré positif) in French means that the quality of the name is typical. The degree of comparability in the French language (le degré comparatif) refers to the comparison of two or more people and the quality of belongings. Here, one quality may be superior, or superior to the other.

The *infériorité* type indicates that quality is less than ordinary, and then the " moins" 'envelope' before the title, and " que " after the adjective. Advantage (le degré superlatif) - The degree of superiority of quality indicates the highest level of sign and quality. To this extent, certain " plus, moins, aussi " envelopes are used for certain types of names according to the type and quantity of the name. One of the remains is processed **le,la,les**.

Key words: *adjective, the agreement of the adjective with the noun, the degrees of the adjective*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 21.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 01.08.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Ulduz Mürşüdoğa tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur.